

Henrik Zahle 26 august 1943 – 15 juli 2006

Fæ dør og Frænder dør,
og selv dør du engang.
Dommen over dig bliver,
og Mindets evige Sang

(Hávamál, den højes tale)

Henrik Zahle afgik ved døden 15. juli 2006 efter kort tids sygdom. Med Henriks død har det juridiske miljø ikke blot i Danmark, men i hele Norden, mistet en af sine mest fremtrædende og inspirerende personligheder. På mange områder og især indenfor bevisretten, forfatningsretten, og retsfilosofien var Henrik en ledende kraft og fødsels-hjælper til nye tankegange og ideer. For retsvidenskaben og for den kritiske jura er der tale om et stort og på mange måder uforståeligt tab.

Henrik Zahle blev cand.jur. fra Københavns Universitet i 1968 og efter nogle år som advokatfuldmægtig blev han stipendiat ved universitetet og påbegyndte sit videnskabelige arbejde. Med den konstante forståelse af sammenhængen mellem teori og praksis var det i og for sig ikke overraskende at begyndelsen blev taget i procesretten, nærmere bestemt bevisretten. Denne begyndelse skete inden for rammerne af Det retsvidenskabelige institut, Studiestræde 10, der var kendt som det røde institut, og her tilhørte Henrik de såkaldte strammere. Efter mange anstrengelser, en hård fødsel, blev resultatet afhandlingen »Om det juridiske bevis«, der uanset meget hård kritik i 1976 gav ham doktorgraden. I forhold til sædvanlig procesret var afhandlingen meget

teoretisk, men senere skulle mange af Henriks iagttagelser vinde gehør. Bevisretten var således det første forskningsområde og det har man jo en særlig veneration for. Således også for Henrik, der ofte igennem det senere liv vendte tilbage til området, og som helt til det sidste arbejdede med bevisrettens mysterier.

Henrik fik en slags parallel karriere i retsvæsenet og universitetsverdenen. Han var dommerfuldmægtig og konstitueret retsassessor i Roskilde fra 1976-77, konstitueret dommer i Østre Landsret fra 1993-94 og højesteretsdommer fra 1999 til 2002, hvor han indskrev sig i retshistorien ved at være den første, der opsagde sin dommerstilling ved landets højeste ret. Universitetsverdenen tiltrak mest, også selvom han ikke fik det professorat i procesret, som han i første omgang søgte i 70'erne.

Derimod blev han professor i offentlig ret fra 1979 til 1996. Arbejdet med forfatningsretten manifesterede sig i det store værk Dansk forfatningsret, der nåede at udkomme i 3 udgaver. Med dette værk gik Henrik som altid mange nye veje både i henseende til de emner, der blev inddraget i bogen, og i relation til synet på mange af forfatningsrettens problemer. Det bør ikke glemmes, at det var Henrik, der ændrede

fagområdet fra statsforfatningsret til forfatningsret. Med det nævnte værk indskrev Henrik sig i en kongerække, der omfatter navne som Alf Ross og Poul Andersen.

Det tredje forskningsområde, som institutionelt skulle blive det sidste, men som

havde været med fra starten var retsfilosofien. Fra 1996 til 1999 og igen fra 2002, efter perioden i Højesteret, var han professor i retsfilosofi. Henrik var i og for sig lidt nervøs overfor dette professorat fordi retsfilosofien er så bred og der er så mange teorier, som man forventer, at en professor kender og forstår. Der var ikke tale om falsk beskedenhed, men samtidig var alt det nye også det, som var tiltrækkende. Og Henrik bidrog selv med meget nyt.

Allerede i 1974 publicerede Henrik i Tfr en større kritik af den retsteori, som er udformet af Alf Ross. En stor retsfilosofisk præstation, som Ross da også privat, men dog ikke offentligt, gav anerkendende ord.

Det mest markante, i hvert fald det mest berømte, bidrag til retsfilosofien startede med artiklen fra 1986 om »Polycentri i retskildelæren«. Det er i den forbindelse tankevækkende, at denne artikel blev publiceret langt inde i et festskrift, som ofte ikke læses, og at den var meget kort. Den betydelige indflydelse som denne forståelse af retten fik, gav sig udslag i hvad der dengang forekom at være et usædvanlig tidligt »Festskrift« om »Retlige polycentri« da Henrik blev 50 i 1993.

Artiklen var ligeledes anstødsstenen til, at Henrik sammen med Kirsten Ketscher og Hanne Petersen i en årrække arbejdede på et forskningsrådsstøttet projekt om »Ret i polycentri og økologisk perspektiv«, der i 1995 mundede ud i en engelsk antologi om

»Legal Polycentricity. Consequences of Pluralism in Law«.

Tankerne om retlig polycentri genfindes i hans sidste bog »Praktisk retsfilosofi« fra 2005, der også bærer præg af »law and« retningen i det omfattende afsnit om »Samfundet i retten«.

Henriks bredde og kreativitet gav sig måske tydeligst udtryk i hans bog »Omsorg for retfærdighed« fra 2003, der var skrevet under hans tid i Højesteret, og som også i en vis udstrækning var en personlig bearbejdning af nogle af erfaringerne derfra i delvis fiktiv form. Man kan måske ligefrem tale om en fornyelse af den juridiske genre, der var affødt af, at han havde behov for at bearbejde sine erfaringer i og om en situation, hvor den traditionelle juridiske metode ikke fuldt ud slår til. Disse essays rummer betydelige selvbiografiske træk. Der er ikke tvivl om, at han var meget kritisk overfor dele af arbejdsforholdene og arbejdsformerne i landets højeste ret.

Men formålet med bogen er ikke mindst at give udtryk for det værdiskift og for den værdiorienterede retsfilosofi, som er knyttet til og ligger i forlængelse af hans beskæftigelse med den retlige polycentri. Retfærdighed i bred forstand og i den konkrete afgørelse bliver et orienteringspunkt i vurderingen af både det brede juridiske materiale og en vejledning for den enkelte jurist i den konkrete afgørelse. I sin senere bog »Praktisk retsfilosofi« understreger Henrik således at den retlige afgørelse er en menneskelig handling. I denne bog og i de øvrige værker var Henrik i stigende grad optaget af forholdet imellem tradition og fornyelse i den juridiske verden, således som han udtrykker det i Praktisk retsfilosofi s.327: »At se retten som menneskelig og præget af retsanvende-

rens personlighed skal derfor ikke begrunde en forventning om, at retten opløses i individualisering og vilkårlighed«.

Henrik var fra begyndelsen af 90'erne optaget af etiske spørgsmål, der ikke mindst på grund af Tamil-sagen blev sat på dagsordenen i den danske juristverden på dette tidspunkt. Tamilsagen kobled på sin vis spørgsmålet om flygtninge og udlændinge med spørgsmålet om tilliden til retssystemet og behovet for et individuelt ansvar hos retsanvenderen. Den 'etiske vending' førte også til at fakultetet noget modvilligt accepterede oprettelsen af et kursusfag i »Ret og etik«, som Henrik deltog i udviklingen af. Hans fortsatte interesse for etik og retfærdighed ses af hans senere produktion, men tillige ved at han fra 2003 deltog i styringsgruppen for det tværfaglige satsningsområde ved Københavns Universitet om »Religion i det 21. århundrede«, og at han var med i et nordisk forskningsnetværk »Religion, etik og ret i de nordiske samfund«. Også denne interesse afspejler hans åbenhed overfor bredden i det normative og hans sans for værdiernes forenende betydning for den polycentriske normativitet i en globaliseret verden.

Henrik foretog sig andet end at skrive og undervise. Hans gøremål var mangfoldige. Her er der grund til at fremhæve, at han gennem årene var medlem og formand for et utal af bedømmelsesudvalg. En venlig, men også streng, bedømmer. Ved mangfoldige doktorforsvar opponerede Henrik ikke bare officielt, men han var også glad for at komme ex auditorio. I den sidste rolle viste han, at han også kunne drille, idet det var velkendt at Henrik helst første meldte sig i pausen. Sædvanligvis hævdede hans oppositioner forsvarets kvalitet.

På dette sted er der også grund til at fremhæve, at Henrik deltog i etableringen af Retfærd i 1975 og var med i redaktion/redaktionskomité fra nr.1 til nr.20. Her gjorde han en betydelig indsats for den kritiske jura. I 1977 redigerede han et særnummer med titlen »Udvist af Mexico. Mexicanersagens dokumenter. Sagen mod Jaime Okusuno-Martinez«, der fik praktisk betydning for datidens liberalisering af den danske udlændingelovgivning. Henrik skrev mange bidrag til Retfærd; det seneste i nr.102 (ret som praksis).

Henrik var født den 26. august 1943 – i en periode præget af besættelse, strejker og opgøret med samarbejds politik og forhandlings politik med den tyske besættelses magt. Han var eneste søn og den yngste i en søskendeflok på fire, en lillebror. – Han tilhørte en familie, der gennem generationerne var blevet en indflydelsesrig gejstlig, politisk og kulturel familie i Danmark. En af hans forfædre, Carl Th. Zahle var jurist, og havde været både statsminister og justitsminister. Hans far, Erik Zahle, var i 35 år direktør ved hhv. Statens Museum for Kunst og Kunstindustrimuseet. Hans mor, der overlevede ham, var tegner, maler og kunsthistoriker.

Navnet »Henrik« er oprindeligt et tysk navn »Heimrich«, der betyder »hjemmets herre« eller »husets herre«. Henrik Zahle tilhørte den generation af mænd, for hvem det ikke længere var nogen selvfølge at de blev »husets herre« hverken hjemme eller ude. Men han tilhørte også den gruppe af mænd, som måske havde lettere ved at af finde sig med de nye magtforhold på hjemmefronten.

Henrik var et barn af sin tid og med i 68-generationen. I en periode boede han i kol-

lektiv og han var med i tidens politiske og kønspolitiske kampe og debatter. Han mødte i begyndelsen af 70'erne sit livs kærlighed, sin senere kone, Lene Koch, en af tidens fremtrædende feminister. Henrik og Lene var til stor gensidig inspiration og støtte for hinanden både fagligt og familiært. Et af de tidlige udtryk var måske Henriks optræden som statist i filmen »Tag det som en mand, frue« fra 1975, der satirisk vender kønsrollerne ved at vise en husmor, der i drømme får rollen som magtfuld mand. Filmen blev lavet i anledning af FNs første internationale kvindekongress, og annonceres i dag som en klassiker, der kan købes på dvd. Henriks interesse for forholdet mellem ret og omsorg er utvivlsomt også inspireret af diskussionerne i den nordiske kvinderet fra 70'erne. I det hele taget var Henrik ikke noget »klassisk« magtmenneske, men han deltog igennem hele sit liv i kampen om forståelsen og fortolkningen af retten som en del af mellemmenneskelige for-

hold. Han udviste også omsorg og forståelse i de mange faglige og menneskelige relationer han indgik i, og var meget mere end retsvidenskab og retsteori. Han var både som menneske og videnskabsmand livet igennem åben, rummelig og med et vidtfavnende interessefelt.

Henriks alt for tidlige død betød, at han ikke nåede at videreudvikle sin fænomenologiske, praktiske, person- og retfærdighedsorienterede retsfilosofi.

Den ville givet have inspireret mange på samme måde som alle de andre retsvidenskabelige bidrag, som vi ikke fik. Men der er ikke tvivl om, at Henrik Zahle med sit store livsværk har sat frø, der vil gro og have stor indflydelse på kommende juristgenerationer.

Æret være Henrik Zahles minde.

Peter Blume

Hanne Petersen